

ГЕНЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЛЕКСЕМ (на матеріалі англійської, французької та української мов)

Людмила Фенюк

асистент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Здійснено визначення основних генетичних джерел суспільно-політичних інтерлексем на матеріалі французької, англійської та української мов. Матеріалом розвідки слугували 503 триади інтернаціоналізмів з тлумачних словників англійської, французької та української мов. Основним генетичним джерелом суспільно-політичних інтерлексем вважаються романські мови, що зумовлено латинським походженням термінології, активними контактами мов унаслідок їхнього близького територіального розташування. Зроблено висновок, що переважна кількість інтерлексем французької мови походить з латини (72,5%). Основним джерелом запозичення для англійської мови є латинська, французька та скандинавські мови. Для української мови найвідчутнішим джерелом запозичень були латинська і грецька мови. Проаналізовані 503 триади інтернаціоналізмів за генетичним джерелом можна умовно поділити на 12 підгруп, з яких найчастотнішими є запозичення з латини (73%), і грецької мови (9,5%). Далі йдуть за спадом лексеми запозичені з англійської (6,4%) італійської (4,4%), давньофранцузької (1,8%), франкського діалекту (0,8%), німецької (0,8%), російської (0,6%), нідерландської (0,6%), тибетської (0,4%), арабської (0,4%), іспанської (0,4%) мов. Виявлені 2 триади (0,4%), які не мають чітко визначеного генетичного джерела.

Ключові слова: *інтернаціоналізм, інтерлексема, запозичення, генетичне джерело.*

GENETIC SOURCES OF SOCIAL-POLITICAL INTERLEXEMES (based on the material of English, French and Ukrainian languages)

Liudmyla Feniuk

assistant

Yurij Fedkovitch Chernivtsi National University

The basic genetic sources of the social-political interlexemes on the material of English, French and Ukrainian languages are determined. The material of the article is 503 triads of internationalisms of explanatory dictionaries of mentioned languages. The Roman languages are the basic genetic source of interlexemes, which is caused by the Latin terminology origin, by the active language contacts as a result of a close territorial location. The conclusion is made that Majority of interlexemes in French language came from Latin (72,5%). The main sources of borrowings for English are Latin, French and Scandinavian languages. For Ukrainian language Latin and Greek languages are the basic sources of borrowings. 503 analyzed triads of internationalisms can be approximately divided into 12 subgroups according to the genetic source among which the most frequent are borrowings from the Latin (73%) and Greek languages (9,5%). They are followed in order of decrease by the borrowings from the English (6,4%), Italian (4,4%), Old French (1,8%), Franc dialect (0,8%), German (0,8%), Russian (0,6%), Dutch (0,6%), Tibetan (0,4%), Arabian (0,4%), Spanish (0,4%) languages. Two triads (0,4%) have been detected as well, which do not have definitely determined genetic source.

Key words: *internationalisms, interlexeme, borrowings, genetic source.*

Характеризуючись глобальним розповсюдженням, інтерлексеми являють собою лексичні одиниці, зрозумілі на всіх континентах. Вони мають графічну, фонематичну і морфологічну схожість, володіють повністю чи частково подібною семантикою не менш як у трьох близько або далекоспоріднених мовах, виражають поняття з різних сфер життя, є новоутвореннями чи запозиченнями з класичних та сучасних мов і наявні на синхронному зрізі. Інтерлексеми мають різні причини вживання: лінгвістичні, соціальні, психічні, естетичні і т. п. фактори; наявність мовної лакуни; потреба в нових мовних формах, у розчленуванні

понять, у різноманітності засобів номінації в їх повноті, в ясності і зручності; спрощення та уніфікація складу мови заради мовної економії і т.д.

Питанням визначення генетичних та історичних джерел запозичення загальноєвропейської культури займалися О.М. Верховцева, О.Б. Ткаченко, С.В. Кійко, J. Pruvost, Ю.М. Топчій та інші. Згідно з проаналізованими працями, романські мови є основним генетичним джерелом інтернаціоналізмів, однак досі не були досліджені підгрупи інтерлексем суспільно-політичної сфери вжитку англійської, французької та української мов.

Метою статті є визначення основних гене-

тичних джерел суспільно-політичних інтерлексем на матеріалі французької, англійської та української мов. **Матеріалом** розвідки слугували 503 тріади інтернаціоналізмів з тлумачних словників англійської, французької та української мов: Longman Dictionary of Contemporary English [6], Le petit Larousse [5], Академічний тлумачний словник сучасної української мови [4].

Факт походження переважної кількості інтерлексем із латини (365 тріад – 72,5% прикладів) передбачуваний. Як зазначає Ж. Прюво, французька мова утворена від розмовної латини, галльського субстрату і германського суперстрату [3, с. 22-24]. Англійська мова, на думку О.М. Верховцевої, основним джерелом запозичення має латинську, французьку та скандинавські мови [1, с. 2-3]. За О.Б. Ткаченко, найвагомим джерелом запозичень, які стосуються загальноєвропейської культури, науки, політики, лінгвістики, для української мови були латинська і грецька мови [2, с. 1].

Проаналізовані 503 тріади інтернаціоналізмів за генетичним джерелом можна умовно поділити на такі підгрупи:

I підгрупа (найчисленніша) – 368 тріад (73% прикладів), які прийшли з латини, як-от: фр. *sénat* (з латинської *senatus*) „1) назва різних політичних асамблей в Античності; 2) друга чи вища палата політичних режимів, які носять парламентський характер; 3) асамблея, яка входить до складу Французького парламенту разом із Національною асамблеєю; 4) місце, споруда, де засідають сенатори” [5];

пор. з англ. *senate* „1) вища палата законодавчого корпусу Сполучених Штатів, Канади, Австралії та інших країн; 2) законодавча рада Стародавнього Риму; 3) вище керівництво деяких вільних міст середньовічної та сучасної Європи” [6];

пор. з укр. *сенат* „1) у Стародавньому Римі – рада старійшин, найвищий орган державної влади // *збірн.* члени цієї ради; 2) у царській Росії та деяких інших країнах – найвища судово-адміністративна установа; 3) у США, Франції та деяких інших капіталістичних державах – верхня палата парламенту; 4) приміщення, в якому містяться такі установи” [4].

II підгрупа – 48 тріад (9,5%), які походять з грецької мови, наприклад, фр. *oligarchie* (< гр. *oligarkhia*) „1) політична система, в якій влада належить незначній кількості індивідуумів, що відносяться або до інтелектуальної еліти (аристократія), або до владної меншості (плутократія); 2) захоплення влади чи авторитету меншістю” [5];

пор. з англ. *oligarchy* „1) влада чи уряд, що складається з не численної групи осіб; 2) структура чи організація при владі; 3) невелика кількість осіб, що керують структурою або організацією; 4) загалом: невелика група осіб чи деякі громадяни, які впливають значною мірою на уряд” [6];

пор. з укр. *олігархія* „1) політичне і економічне панування невеликої групи експлуататорів-рабовласників, феодалів, капіталістів; правляча група експлуататорів; 2) *перен.,зневажл.* правляча верхівка взагалі” [4].

III підгрупа: 32 тріади (6,4%) вказують на англійську мову як джерело походження, як-от: фр. *behaviorisme* „течія в науковій психології, яка бере до уваги тільки безпосередні або майже безпосередні зв'язки між стимулом та реакцією” [5];

пор. з англ. *behaviourism* „1) течія чи школа в психології, яка розглядає об'єктивні спостереження в поведінці організмів (зазвичай із застосуванням записуючих пристроїв) як єдиний вірний суб'єкт дослідження, часто недооцінюючи часто додаткові проміжні механізми між стимулом та реакцією; 2) доктрина, яка заперечує відірваного існування свідомості і стверджує, що свідомість та ментальні стани можна аналізувати крізь призму актуальної та потенційної поведінки” [6];

пор. з укр. *біхевіоризм* „один з напрямів у західній політології, психології, спрямований на звільнення політології від абстрактного підходу до фактів; метод, звернений лише до індивідуальної поведінки, який ігнорує вплив макро- та мікросоціальних факторів” [4].

IV підгрупа – 22 тріади (4,4%), запозичені з італійської мови, наприклад: фр. *bulletin* „1) офіційна інформація, викладена за визначеною формою; 2) письмовий офіційний документ, що прирівнюється до свідоцтва; 3) коротка доповідь про поведінку чи роботу учня; 4) газетна стаття, яка узагальнює новини у визначеній галузі; 5) *юр.* збірка адміністративних рішень, виданих міністерством, префектурою, яка дозволяє друкувати загальноприйняті постанови; 6) спеціалізоване періодичне видання певної інформації // структура, яка відіграє роль посередника між членами асоціації чи адміністрації та підприємством” [5];

пор. з англ. *bulletin* „1) офіційний документ, постанова чи справа, що становить публічний інтерес; 2) зміст новин, що передають по радіо чи телебаченню; 3) періодичне видання асоціації, адміністрації та ін.” [6];

пор. з укр. *бюлетень* „1) коротке офіційне повідомлення про події, які мають суспільне значення; 2) назва деяких періодичних видань; 3) виборчий листок; 4) *розм.* те саме, що листок непрацездатності” [4].

V підгрупа: 9 тріад (1,8%) походять з давньофранцузької мови, як-от: фр. *élite* (< давньофр. *eslit*) „1) нечисленна група осіб, які відіграють визначну роль у суспільстві завдяки певним загальноновизнаним якостям; 2) перший розряд військових повинностей у швейцарській армії” [5];

пор. з англ. *elite* „1) найбільш владна, найбагатша, найобдарованіша або найосвіченіша група осіб у суспільстві чи організації; 2) дванадцятий

шрифти на друкарській машинці” [6];

пор. з укр. *еліта* „1) найкращі екземпляри яких-небудь рослин, що їх відбирають для виведення нових сортів; 2) гарантоване щодо чистосортності, найдоброякісніше сортове насіння, вирощуване селекційно-дослідними установами; 3) найкращі тварини певної породи, які відзначаються міцністю будови тіла, найвищою продуктивністю і добрим здоров'ям; 4) про людей, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін.” [4].

VI підгрупа – 8 триад (1,6%), запозичені з німецької мови, як-от: фр. *putsch* (< нім. *Putsch*) „військовий державний переворот” [5];

пор. з англ. *putsch* „жорстокий неочікуваний політичний бунт, переворот” [6];

пор. з укр. *путч* „збройний виступ групи змовників із метою вчинити державний переворот” [4].

Розглядаючи цю підгрупу, слід вказати, що 4 триади (0,8%) мають своїм джерелом франкський діалект давньоверхньонімецької мови, наприклад, фр. *démarche* (< днв. *markôp*) „1) манера ходити, хода; 2) спосіб викладати умовиводи, висновки, манера діяти; 3) спроба, вжитий захід для отримання вигоди; 4) захід, скерований в адміністративні служби, щоб домогтися чогось, отримати посвідчення, дозвіл на проживання і т.д.” [5];

пор. з англ. *demarche* „1) хід, крок, маневр у дипломатичних справах; 2) викладення точки зору, думки, скарги в публічній структурі з метою досягнення поступок” [6];

пор. з укр. *демарш* „дії, заходи держави, дипломатично скеровані на те, щоб застерегти від певних дій іншу державу, домогтися яких-небудь поступок” [4].

VII підгрупа: 3 триади (0,6%), що мають за генетичне джерело російську мову, наприклад, фр. *kremlin* „центральна укріплена частина давніх російських міст” [5];

пор. з англ. *kremlin* „цитадель будь-якого російського міста” [6];

пор. з укр. *Кремль* „внутрішня фортеця в містах давньої Русі” [4].

VIII підгрупа: 3 триади (0,6%), які походять з нідерландської мови, як-от: фр. *blocage* „1) дія блокування; 2) поведінка, яка характеризується відмовою, нездатністю забезпечити адекватні умови чи відреагувати на ситуацію; 3) цілковита нездатність здійснити хід; 4) груді каміння, цегли, вкриті цементом, щоб сформувати фундамент будівлі або заповнити середину стіни перед облицюванням; 5) *хім.* перетворення функціональної групи з метою її зруйнування; 6) *електрон.* стан поляризації певного електрода, при якому струм анулюється; 7) *металург.* переривання виходу газу; 8) *метеор.* стан, який характеризується перериванням східної течії з відповідною густиною в тропосфері; 9) *транс.* зупинка поворотів

колеса, спровокована різким гальмуванням” [5];

пор. з англ. *blockade* „1) *військ.* заборона морських прибережних комунікацій; 2) щось, що перешкоджає доступу чи прогресу; 3) *мед.* Припинення ефекту гормонів, ліків або діяльності органів, нервів; 4) заходи для припинення якоїсь дії” [6];

пор. з укр. *блокада* „1) оточення, облога міста, країни, армії ворожими військами з метою паралізувати їх діяльність; 2) *перен.* система заходів, спрямованих на політичну або економічну ізоляцію країни з метою політичного або економічного тиску на неї; 3) *мед.* припинення, виключення функцій однієї з систем організму або якогось його органа” [4].

IX підгрупа: 2 триади (0,4%), запозичені з тибетської мови, наприклад, фр. *lama* (< тибетськ. *blama*) „буддистський чернець чи монах на Тибеті або в Монголії” [5];

пор. з англ. *lama* „священик або монах Ламаїзму” [6];

пор. з укр. *лама* „у Тибеті та Монголії – монах-буддист” [4].

X підгрупа: 2 триади (0,4%), що походять з арабської мови, як-от: *sultan* (фр.) (від арабської *sultlawdotān*): „1) звання глав мусульманських держав починаючи з XI ст., надане халіфом; 2) звання глав різних мусульманських країн” [5];

пор. з англ. *sultan* „1) глава мусульманської держави; 2) керівник, деспот; 3) дрібна домашня птиця з білим комірцем та довгими ногами, вкритими пір'ям турецького походження” [6];

пор. з укр. *султан* „у країнах Сходу – титул монарха, а також особа, що носить цей титул” [4].

XI підгрупа: 2 триади (0,4%), які мають генетичним джерелом іспанську мову, наприклад, фр. *embargo* (< ісп. *embargo*) „1) тимчасова заборона судну покидати порт; 2) тимчасове призупинення експорту одного чи кількох продуктів до держави під загрозою санкцій; 3) адміністративна міра, яка перешкоджає вільний рух предмета; 4) відстрочка у поширенні інформації чи програми” [5];

пор. з англ. *embargo* „1) урядовий наказ, який забороняє відправлення або прибуття торговельних суден у порти; 2) легальна заборона комерційної діяльності; 3) стриманість, заборона” [6];

пор. з укр. *ембарго* „юр. заборона ввозу або вивозу товарів, цінностей і т. ін.” [4].

XII підгрупа: 2 триади (0,4%), які не мають чітко визначеного генетичного джерела, як-от: фр. *argot* „сукупність певних слів, які вживає одна соціальна група, яка прагне вирізнитись, захиститись від решти суспільства” [5];

пор. з англ. *argot*: „сленг чи жаргон певної групи, особливо кримінального світу” [6];

пор. з укр. *арго* „умовна говірка якого-небудь соціального середовища (групи, гуртка і т. п.), в якій є специфічні слова й вислови, незрозумілі для сторонніх; жаргон” [4].

Генетичним джерелом для решти інтерлексем (4 тріади – 0,5%) є різні мови, з яких запозичено по одній інтерлексемі, зокрема, це:

шведська: *ombudsman* (фр.) – *ombudsman* (англ.) – *омбудсмен* (укр.) – „чиновник, що розглядає претензії громадян до урядових службовців”;

полінезійська: фр. *tabou* – англ. *taboo* – укр. *табу* „релігійна заборона певних дій, слів тощо”;

африканс: фр. *Apartheid* – англ. *Apartheid* –

укр. *Апартеїд* „офіційна державна політика расової дискримінації, що проводиться на основі сегрегації в Південно-Африканській Республіці”;

санскрит: фр. *Brahmanisme* – англ. *Brahmanism* – укр. *брахманізм* „релігія давніх індійців, яка була подальшим розвитком ведичної релігії в період становлення рабовласницького суспільства.”

Розподіл суспільно-політичних лексем за генетичними джерелами наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Генетичні джерела суспільно-політичних інтерлексем

Мова	іменники	прикметники	дієслова	разом
грецька	47	1	–	48
Романські мови	370	23	8	401
латинська	337	23	8	368
італійська	22	–	–	22
іспанська	2	–	–	2
старофранцузька	9	–	–	9
Германські мови	43	1	–	44
англійська	32	–	–	32
німецька	7	1	–	8
нідерландська	3	–	–	3
шведська	1	–	–	1
Слов'янські мови	3	–	–	3
російська	3	–	–	3
Іранські мови	1	–	–	1
перська	1	–	–	1
Семітські мови	2	–	–	2
арабська	2	–	–	2
Індійські мови	1	–	–	1
санскрит	1	–	–	1
Африканські мови	1	–	–	1
Австронезійські мови				
полінезійська	1	–	–	1
Невідомого походження	2	–	–	2
Разом	470	25	8	503

Як свідчить таблиця 1, найчисленніша підгрупа суспільно-політичних інтерлексем має своїм генетичним джерелом романські мови (401 тріад – 79,8 %).

У разі менше інтерлексем походять із грецької мови (48 прикладів – 9,6%), германських (44;

8,6%) і слов'янських (3; 0,6%) мов. Далі йдуть семітські мови (2; 0,4%) та підгрупа інтерлексем невідомого походження (1; 0,2%). Іранські, індійські, африканські та австронезійські мови представлені кожна однією запозиченою інтерлексемою (0,2%), пор. табл. 2.

Таблиця 2

Генетичні джерела суспільно-політичних інтерлексем (групи мов)

Мова	іменники	прикметники	дієслова	разом
Романські мови	370	23	8	401
Грецька	47	1	–	48
Германські мови	43	1	–	44
Слов'янські мови	3	–	–	3
Семітські мови	2	–	–	2
Невідомого походження	2	–	–	2
Іранські мови	1	–	–	1
Індійські мови	1	–	–	1
Африканські мови	1	–	–	1
Австронезійські мови	1	–	–	1
Разом	470	25	8	503

Отже, переважна більшість інтерлексем в англійській, французькій та українській мовах мають генетичним джерелом латинську мову, рідше грецьку.

Підсумовуючи, зазначимо, що значну кількість проаналізованих інтерлексем суспільно-політичної сфери вжитку за генетичним джерелом можна умовно поділити на 12 підгруп, з яких найчастотніші є запозичення з латиниї грецької мови. Далі за спадом ідуть лексеми запозичені з англійської, італійської, давньофранцузької, німецької (зокрема давньоверхньонімецької), російської, нідерландської, тибетської, арабської, іспанської мов. Виявлено й дві тріади, які не мають чітко визначеного генетичного джерела. Найчисленніша підгрупа суспільно-політичних інтерлексем має своїм генетичним джерелом романські мови, що зумовлено латинським походженням термінології, відчутним впливом латини на більшість європейських мов, активними контактами мов різних підгруп у результаті їхнього близького територіального розташування.

Перспективними вважаємо подальші лексико-семантичні дослідження суспільно-політичних інтерлексем на матеріалі англійської, французької та української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховцева О.М. Французькі запозичення в англійському політичному лексиконі / О.М. Верховцева, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/handle>.
 2. Ткаченко О.Б. Мова і національна ментальність / О.Б. Ткаченко. – К.: Нова філологія, 2007. – 240 с.
 3. Pruvost J. La langue française une longue histoire riche d'emprunts: [Електронний ресурс] / Jean Pruvost. – Accessible à: <http://www.canalacademie.com/IMG/pdf/>
- #### ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА
4. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
 5. Le petit Larousse illustré / [direction éditoriale I. Jeuge-Maynard]. – P.: Cedex, 2007. – 1812 p.
 6. Longman Dictionary of Contemporary English / [eds Chris Fox, Rosalind Combley]. – New York: Pearson Education, 2014. – 2224 p.
- #### REFERENCES
1. Verhovceva O.M. Francuzki zapozuchennya v anglijskomu leksukoni [French borrowings in English lexicon]. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/15118?mode=full>.
 2. Tkachenko O.B. Mova i nacionalna mentalnis't. [Language and national mentality]. Kyjiv, Nova fililogiya, 2007, 240 p.
 3. Pruvost J. La langue française une longue histoire riche d'emprunts [French a long rich history of borrowings]. URL: <http://www.canalacademie.com/IMG/pdf/>
 4. Akademichnyj tлумachnyj slovnyk ukrayinskoyi movy [Academic explanatory dictionary or Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/>
 5. Le petit Larousse illustré [ed. I. Jeuge-Maynard]. Paris, Cedex, 2007, 1812 p.
 6. Longman Dictionary of Contemporary English [eds Chris Fox, Rosalind Combley], New York, Pearson Education, 2014, 2224 p.